

Didaktika učiva biologie člověka

Mgr. Libuše VODOVÁ
Katedra biologie PdF MU

Osnova seminářů

- výuka bude probíhat **každý lichý týden**
- od 11. 10. 2011 do 6. 12. 2011
  - celkem 5x (11.10., 25.10., 8.11., 22.11., 6.12.)
- **Náplň seminářů:**
  - 1) didaktické zpracování témat z biologie člověka
  - 2) diskuze nad tématy
  - 3) workshop nápadů pro výuku biologie člověka

Podmínky udělení zápočtů

- Maximálně 1 neúčast
- Prezentace didaktického zpracování tématu z biologie člověka – každý student ze skupiny cca 10 min
- Odevzdání a schválení podrobně rozpracované přípravy pro výuku zvoleného tématu

Jak zpracovat přípravu na vybrané téma:

- Postavení tématu v rámci přírodopisného učiva (RVP)
- Správně formulované výukové cíle
- Analýza učiva:
  - pojmy nové a opěrné
  - pojmová mapa
- Mezipředmětové vztahy
- Teoretická příprava na hodinu (výklad)
- Zpracování tématu v učebnicích přírodopisu
- Aktivizace žáků
- Kontrolní otázky na závěr hodiny
- Náměty na praktická cvičení a exkurze vztahující se k tématu

Přehled témat ke zpracování

- 1. Fylogeneze člověka**
- 2. Prenatální vývoj člověka** – Horáková a spol. 25.10
- 3. Postnatální vývoj člověka**
- 4. Tkáně**
- 5. Kosterní soustava** – Harvančáková a spol. 25.10.
- 6. Svalová soustava** – Varguličová a spol. 8.11.
- 7. Oběhová soustava** – Janoušková a spol. 8.11.
- 8. Dýchací soustava** – Říhová a spol. 22.11.
- 9. Trávicí soustava** – Novotná a spol. 22.11.
- 10. Vylučovací soustava**
- 11. Kožní soustava**

Přehled témat ke zpracování

---

12. Nervová soustava

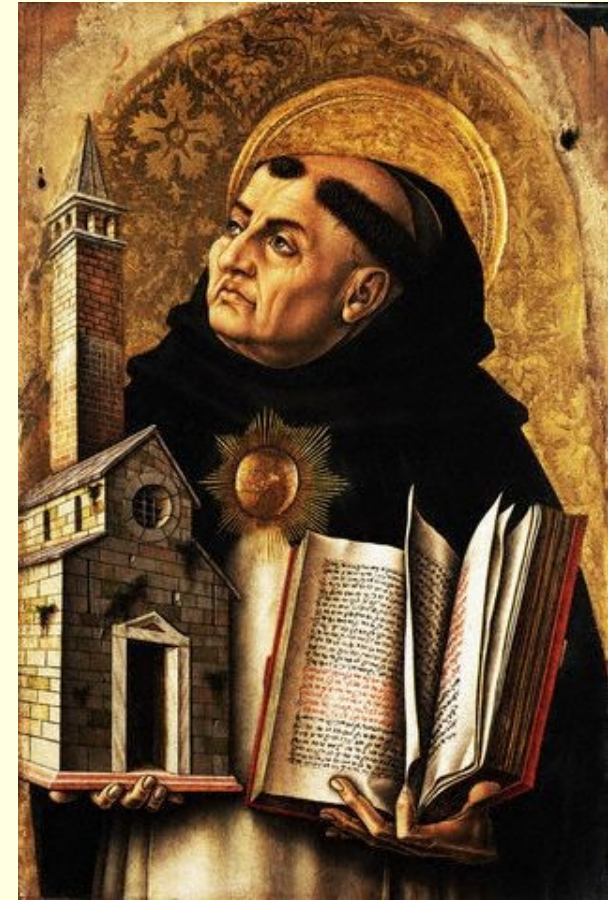
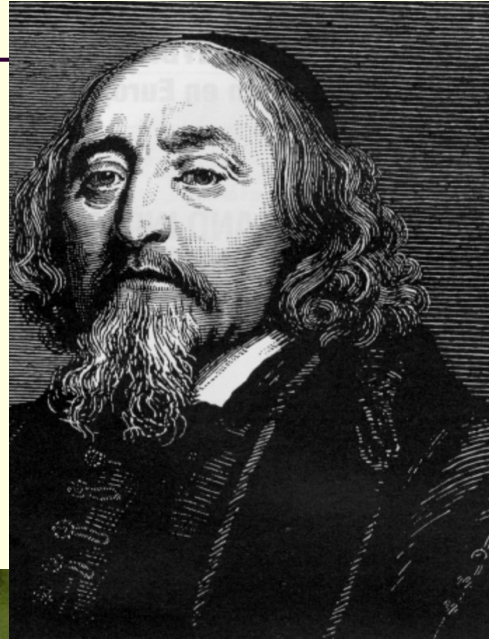
13. Smyslová soustava – Baďurová a spol. 6.12.

14. Pohlavní soustava

15. První pomoc

Didaktika přírodopisu jako vědecká disciplína

Didaktika přírodopisu jako věda

DIDAKTIKA PŘÍRODOPISU

- teorie a praxe výuky přírodopisu
- věda => předmět studia, metody bádání, historii
- **didaktika učiva biologie člověka** její součástí

Postavení v systému věd

Společenské vědy

Pedagogika

Didaktika

Didaktika přírodních věd

(Didaktika biologie)

Didaktika přírodopisu

Didaktika učiva biologie člověka

=> Didaktika přírodopisu je věda společenská, pedagogická, náležící k oborovým didaktikám

ČLENĚNÍ DIDAKTIKY PŘÍRODOPISU

Obecná didaktika přírodopisu – typické rysy výuky všech biologických disciplín

---

Didaktika jednotlivých biologických disciplín – Didaktika botaniky,
Didaktika zoologie, Didaktika biologie člověka....

Didaktiku lze členit také podle jednotlivých typů škol

⇒ Didaktika přírodopisu spadá pod **didaktiku biologie**

⇒ na ZŠ – Didaktika přírodopisu

⇒ na gymnáziu: Didaktika biologie na gymnáziu

⇒ na SZŠ: Didaktika biologie na střední zdravotnické škole

⇒ Na SZeŠ: Didaktika biologie na střední zemědělské škole

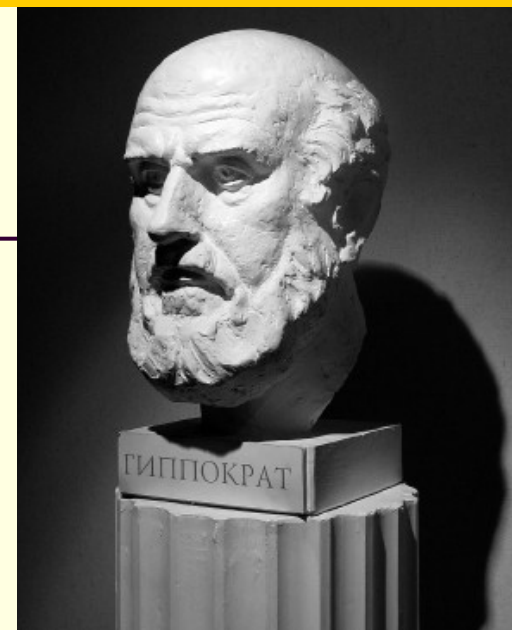
VZTAH K OSTATNÍM VĚDÁM

- 1) K biologii a jejím dějinám** (dějinám přírodních věd) – didaktik přírodopisu musí mít faktické znalosti z biologie; u didaktiky učiva biologie člověka rovněž vztah k **medicíně** a jejím dějinám
- 2) K pedagogice (2 složky: didaktika a teorie výchovy**
didaktická složka => vztah k obecné didaktice – teoretický a metodologický základ didaktiky přírodopisu, **vztah k oborovým didaktikám ostatních přírodovědných předmětů**)
- 3) K psychologii – pedagogická psychologie, vývojová psychologie, psychologie dítěte, obecná psychologie**
- 4) K logice** (pomocná věda pedagogická) –srozumitelné a přesné vyjadřování, logické vysvětlování, přirozený sled informací, návaznost
- 5) K matematickým vědám** – použití matematických metod (plánování, statistické hodnocení apod.)
- 6) K jazykovědě** – odborné termíny (z latiny, řečtiny, angličtiny)

Hippokrates (460 - 377 př. n. l.)

- řecký lékař a učitel medicíny (z rodiny léčitelů)
- zdraví je výsledkem rovnováhy a nerovnováhy 4 základní „šťáv“ v těle člověka (žluč, černá žluč, hlen, krev – rozpracoval Galén)
- 1. etický kodex lékařství

Claudius Galénos (130-210 n.l.)

- **řecký lékař a logik**
- působil jako lékař v galdiátorské škole
- bádal v oblasti lékařství (uvolňování svalů masážemi)
- osobní lékař římského císaře Marca Aurelia
- ústředím každého živočicha jsou játra (krvetvorba)
- paralela mezi lidským tělem a vnějším světem:
(4 šťavy – 4 živly)
- (základem medicíny je **anatomie** – veřejné pitvy zvířat (mezi tělem člověka a zvířete není rozdíl))

II. STŘEDOVĚK

- úpadek vědění – nárůst moci církve se odráží i v učení – SCHOLASTIKA = školská filozofie (filozofické zdůvodňování teologických dogmat)
- školy a univerzity v rukou církve, ta uznávala pouze Aristotelovo učení o přírodě

Situace ve školách

- klášterní, katedrální a farní: bez přírodních věd
- univerzity: vyučuje se pouze medicína a fyzika (přírodovědné poznatky)
- partikulární městské školy: objevuje se přírodopis, fyzika a astronomie

Tomáš AKVINSKÝ (1226-1274)

- filozof a teolog = „učitel církve“
- vychází z Aristotela

Středověké lékařské školy

▪ Salernská lékařská škola

(Schola medica salernitana)

- 1. samostatná středověká lékařská škola
- vznikla na základě ošetrovny zřízené při klášteře
- největší rozkvět : od 10. do 13. století
- výhodná geografická poloha – řecké lékařských rukopisy a texty (překlady z arabštiny)
- věnovat se chirurgii bylo povoleno pouze ve válkách
- vzdělání nejprve na artistické fakultě - sedmero svobodných umění, poté vyšší st. vzdělání – vyučovalo se medicíně
- STŘEDOVĚKÉ LÉKAŘSKÉ PUBLIKACE** - antické spisy, arabské spisy a ty, které byly uznala církev

DĚJINY DIDAKTIKY PŘÍRODOPISU SE ZMĚŘENÍM NA BIOLOGII ČLOVĚKA

Středověké herbáře

- jiný význam než dnešní (botanické) => medicínské účely
- popisy rostlin (latina) a jejich léčivých účinků
- Kosmické účinky na rostliny (okolnosti jejich sběru)

Křišťaň z Prachatic (1370 -)

- český lékař, teolog, astronom a matematik
- autor nejstaršího českého herbáře
- popis 150 rostlin v latině (+ česká jména)

Petr Ondřej Mathioli

- *Herbář aneb bylinář*

Jan Ámos KOMENSKÝ (28.3. 1592 – 15.11. 1670)

- teolog, filozof, pedagog, spisovatel a poslední biskup
Jednoty bratrské, „učitel národů“

- **návrh školské organizace**

- **didaktické zásady** (názornosti, systematičnosti a
soustavnosti, aktivity, trvalosti, přiměřenosti)

*Velká didaktika, Didaktika, Informatorium školy mateřské,
Orbis pictus*

- **didaktika jako samostatná věda**

- obecně platné vyučovací zásady:

Učit se musí od mládí.

Povinná školní docházka.

Názorné vyučování.

Nutnost určitého stupně vzdělání, horlivost.

Přiměřenost látky k věku.

Vše převádět do praxe.

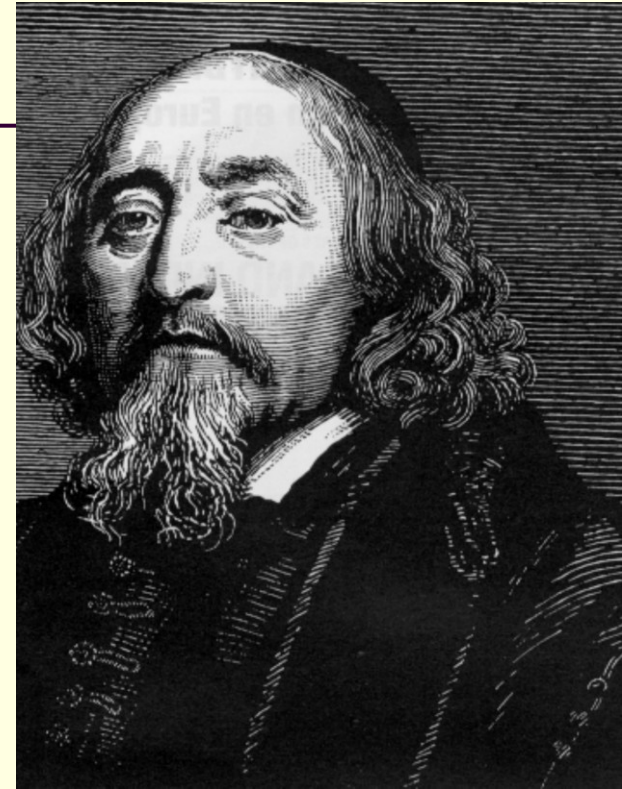
Vyučovat od jednoduššího ke složitějšímu.

Nutnost stálého opakování.

Žák má být současně učitelem.

Vyučování má být zábavné.

Vzdělání má být zdarma.

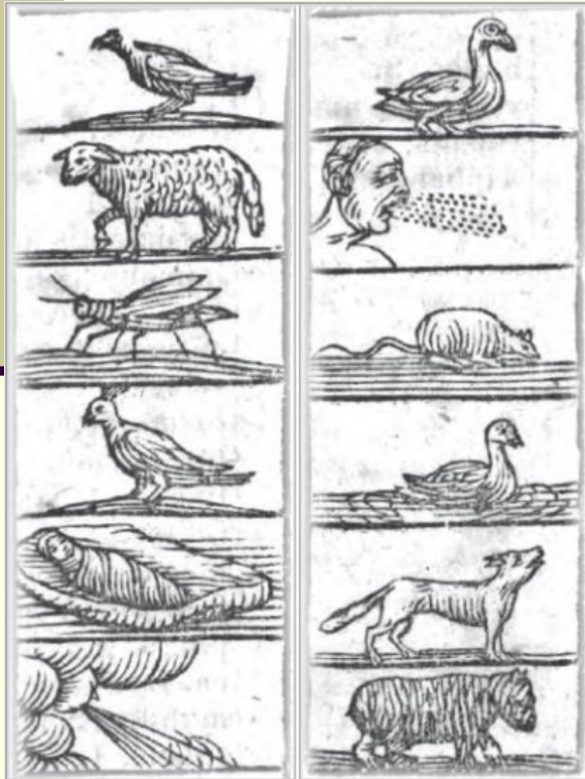

DĚJINY DIDAKTIKY PŘÍRODOPISU SE ZMĚŘENÍM NA BIOLOGII ČLOVĚKA

Orbis pictus

Jan Amos Komenský - Orbis Sensualium Pictus, 1685

(86)

XLI.

Sensus externi **Euserliche und inner.**
& interni. **liche Sinnen.**

Sensus externi sunt quinque.
Oculus, 1
videt colores,
quid album vel atrum,
viride vel ceruleum,
rubrum aut luteum, &c.
Auris, 2
audit Sonos,
tum naturales,
Voces & Verba;
tum artificiales,

Euserliche Sinnen sind funffte.
Das Auge / 1
sihet die Farben/
was weiß oder schwarz/
grün oder blau/
roth oder gelb/sch.
Das Ohr / 2
höret die Schalle/
so wohl die Natürlichen/
die Stimmen und Worten/
als die Kunstfündigen /
Tonos

(282)

CXXXIX.

Miles. **Der Kriegsmann.**

Si bellandum est,
scribuntur, *Milites.* 1
Horum Arma sunt,
Galea (Cassis) 2
(quæ ornatur
Cristâ)
Armatura
eius partes,
Torquis ferreus, 3
Thorax, 4
Brachialia, 5
Ocrea ferrea, 6
Manica, 7
cum **Loricâ** 8
& **Sento** (Clypeo): 9

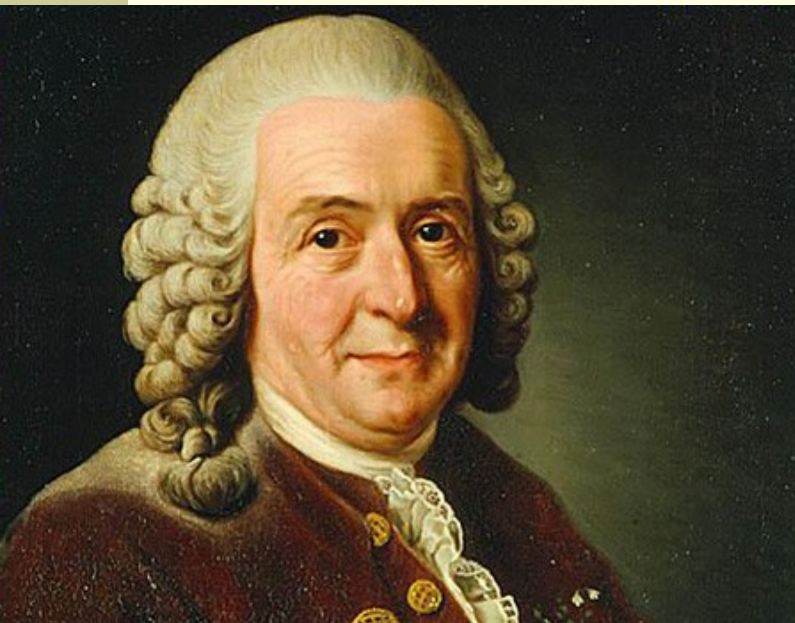
Wenn man kriegen sol/
werde geworbe/Soldatē. 1
Deren Waffen sind/
der Helm (Bickelhaube) 2
(welche gezieret wird
mit dem Federbusch)
der **Harnisch** (Rüstung)
dessen Stücke/
der **Kragen** / 3
der **Brustharnisch** / 4
die **Armschienen** / 5
die **Beinschienen** / 6 ;
die **Bliechhandschuhe** / 7
samt dem **Panzer** 8
und **Schild** : 9

hæc

Antoni van LEEWENHOEK (1632 – 1723)

- vynálezce mikroskopu

Carl LINNÉ (23.5 1707 – 10.1. 1778)

- švédský lékař a přírodovědec
- zakladatel **bionomické nomenklatury**
- „*Bůh stvořil přírodu a Linné uspořádal život*“
- od mládí se zajímal o botaniku

Dílo: *Systema naturae* (Soustava přírody),
Genera plantarum (Rostlinné rody),
Species Plantarum (Rostlinné druhy),
Philosophia botanica (Botanická filozofie)

Školská reforma Marie Terezie

- 6.12.1774 - **Všeobecný školní řád** – změna školského systému (dosud: univerzity, gymnázia, partikulární městské školy, nově: veřejné školy)
- menší obce – **triviální**, větší města – **hlavní**, Praha a Brno – **normální**
- vzdělání nejen pro chlapce, ale i pro dívky (od r. 1780 vznikají dívčí třídy)
- přírodopis začleněn díky **Janu Ignátu Felbigerovi** (1724-1788)
- **přírodopisné učivo**: praktické použití – hospodářství – základy botaniky, zoologie a mineralogie; výuková metoda: otázky a odpovědi
- autoři učebnic přírodopisu Vincenc Aleš Pařízek, Jan Tomsa

Popisné vyučování přírodopisu

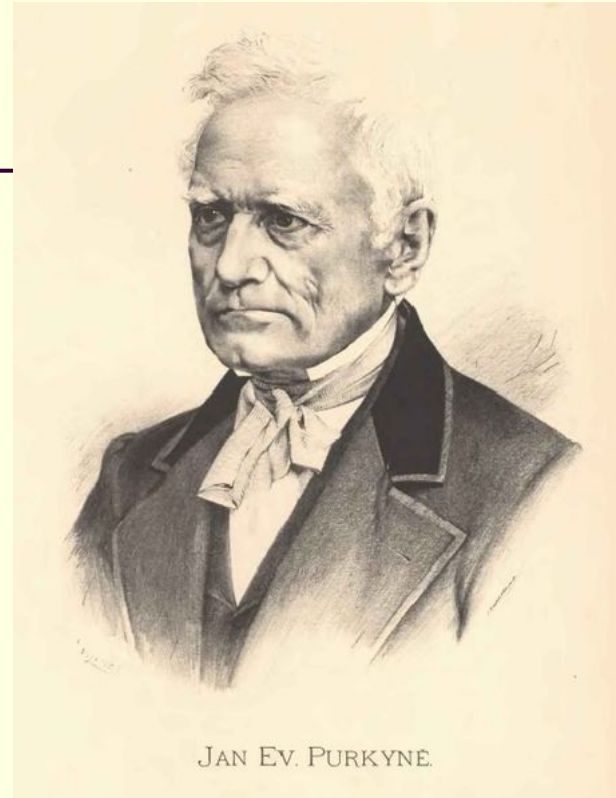
Ideál: podrobný popis přírodniny + začlenění do systému (podle Linného)
=> **Popisné morfologicko-systematické vyučování**

Jan Evangelista PURKYNĚ (1787-1859)

- součástí výuky jsou i praktická cvičení
- **vědecký experiment a mikroskopické výzkumné metody**

August LÜBEN (1804-1873)

- součástí výuky má být i pozorování, srovnávání, žákův názor a zkušenost
- výuka má být doplněna **názornou ukázkou** (sbírky přírodnin, školní zahrady, vycházky)
- **cyklické uspořádání učiva** (každý rok stejné, ale rozšířené učivo)
systém byl plně používán až ke konci Lübenova života (1849 přírodní vědy opět zavedeny na gymnázia, 1869 do obecných a měšťanských)

Biologické vyučování přírodopisu

Fridrich JUNGE (1832-1905)

- německý učitel
- „*Vesnický rybník a jeho životní společenstvo*“
- učivo by mělo být uspořádáno po životních společenstvech – rybník, louka, les, pole = **ekologické pojetí**
- studium života organismů v souvislostech

České země

- změny pozvolné
- 1920-30 „období reformismu“ – do výuky začleňovány praktická cvičení, exkurze, práce na školním pozemku a v koutku přírody
- 2.sv. v. - materiální a personální ztráty

DĚJINY DIDAKTIKY PŘÍRODOPISU SE ZMĚŘENÍM NA BIOLOGII ČLOVĚKA

Pováleční didaktikové: Alfons JUNGER, Bohuslav Řehák, Oldřich STRUMHAUS,
Jaroslav LANG, Josef ŠULA

Vysokoškolští učitelé didaktiky biologie: Antonín ALTMANN, Jan STOKLASA,
František HORNÍK, František DVOŘÁK, Oton MASLOWSKI

V současnosti: Doc. Hrabí (PdF UP), Doc. Podroužek (PdF ZČU), Doc. Švecová (PdF UK)

1976 – nová československá vzdělávací soustava: **předškolní výuka** (jesle + MŠ)

Základní škola: 1.stupeň – prvouka a přírodověda

2.stupeň – botanika (5.roč.), zoologie (6.roč.), biologie člověka (7.roč.), geologie (8.roč.)

Gymnázia: biologie ve 3 ročnících (2.-4.)

Po sametové revoluci:

1995 – zavedena devítiletá povinná školní docházka,

– přírodopis vyučován v 6.-9.ročníku

2005 – **Rámcový vzdělávací program** – formuluje učivo a očekávané výstupy, zařazuje **průřezová témata** jako součást environmentálního vzdělávání

BIOLOGIE ČLOVĚKA

Očekávané výstupy

Žák

- *určí polohu a objasní stavbu a funkci orgánů a orgánových soustav lidského těla, vysvětlí jejich vztahy*
- *orientuje se v základních vývojových stupních fylogeneze člověka*
- *objasní vznik a vývin nového jedince od početí až do stáří*
- *rozlišuje příčiny, případně příznaky běžných nemocí a uplatňuje zásady jejich prevence a léčby*
- *aplikuje předlékařskou první pomoc při poranění a jiném poškození těla*

Učivo

- **fylogeneze a ontogeneze člověka** - rozmnožování člověka
- **anatomie a fyziologie** - stavba a funkce jednotlivých částí lidského těla, orgány, orgánové soustavy (opěrná, pohybová, oběhová, dýchací, trávicí, vylučovací a rozmnožovací, řídicí), vyšší nervová činnost, hygiena duševní činnosti
- **nemoci, úrazy a prevence** - příčiny, příznaky, praktické zásady a postupy při léčení běžných nemocí; závažná poranění a život ohrožující stavy
- **životní styl** - pozitivní a negativní dopad na zdraví člověka

METODY VÝUKY

VERBÁLNÍ

LABORATORNÍ

PRÁCE S
TECHNIKOU

PRÁCE S
LITERATUROU

Pozorování

Experiment

MONOLOGICKÉ

Výklad

Popis

Vyprávění

Vysvětlování

Přednáška

Instruktáž

Práce s PC

S učebnicí

S pracovním
sešitem

S pracovním
listem

S atlasem

S klíčem

S testem

S časopisy

DIALOGICKÉ
= DIALOGY

Úvodní (motivační)

Heuristický (objevný)

Upevňovací (opakovací)

Zjišťovací (zkoušení)

Literatura na toto téma

- ALTMANN, Antonín: *Metody a zásady ve výuce biologii*. 1. vyd., Praha: SPN, 1975, 288 s.
- ALTMANN, Antonín: *Pomůcky pro výuku biologii*. 1. vyd., Praha: SPN, 1971, 132s.
- ALTMANN, Antonín: *Metody a zásady ve výuce biologii*. 1. vyd., Praha: SPN, 1975, 285 s.
- ALTMANN, Antonín, HORNÍK, František : *Vybrané kapitoly z didaktiky biologie I*. 1. vyd., Praha: SPN, 1985, 217 s.
- DOBRORUKOVÁ Jana a kol.: *Člověk a příroda inspirace a projekty: Přírodopis 100 námětů pro tvořivou výuku*. Scientia, Praha 2008, 203 s.

Použité obrázky

[http://zszborovice.cz/upload/prace%20s%20mikroskopem%20\(11\).jpg](http://zszborovice.cz/upload/prace%20s%20mikroskopem%20(11).jpg)

<http://www.interaktivni-vyuka.cz/foto/463.jpg>

<http://www.zskunup.cz/images/bigimg/1224484124-p1010081-jpg.jpg>

<http://www.tauris.cz/katalog/vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-1>

<http://www.hrajeme-si.cz/images/pedagogickaliteratura/rvppv.jpg>

Aristoteles <http://www.biografiasyvidas.com/monografia/aristoteles/fotos5.htm>

<http://filosofisch-wetenschap.mysites.nl/index.php?id=70982&PageID=223016>

Theofrastos http://www.eresostravel.gr/travelcosmos/gr/history_and_mythology

Dioskorides http://www.hsl.virginia.edu/historical/rare_books/herbalism/assets/materia_medica.jpg

Hippokrates http://www.medicalpracticetrends.com/?attachment_id=46

Galénos <http://sufi-saja.blogspot.com/2010/09/allianoi-superisi-ve-galenos-agliyor.html>

Tomáš Akvinský <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:St-thomas-aquinas.jpg>

Salernská lékařská škola <http://img.mf.cz/099/610/1-30.jpg>

Francis Bacon http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Francis_Bacon.jpg

Mikuláš Koperník <http://www.neaktuality.cz/zahranici/zemrel-mikulas-kopernik-tvurce-blaznive-sluncestredne-teorie/>

Galileo Galilei <http://www.artclon.com/artist/domenico-robusti/>

Girodano Bruno <http://www.giordanobruno.info/mutation.htm>

Jan Ámos Komenský <http://www.moravacizmoravy.estranky.cz/fotoalbum/osobnosti-a-rodaci/jan-amos-komensky.-.html>

Carl Linné <http://2.bp.blogspot.com/-5ssly9Ye9QE/Tmk8Y3bTdLI/AAAAAAAAAYE/oh0hadBS8XA/s1600/Carl+Linn%25C3%25A9.jpg>

Marie Terezie <http://svornost.com/wp-content/uploads/marie-terezie.jpg>